

TORROLL o TOROLL o TIROLL, nom dialectal de petites peces, o objectes de fusta, més difós en dialectes de les llengües veïnes, especialment *tu(r)ullo* castellà, on entre altres coses designa un canut que es fa sonar: sembla ser un mot de formació imitativa, si bé és possible que s'hi vagi combinar poc o molt el que hem estudiat a TORELL. □ 1.ª doc.: mot recent quasi pertot, si bé ja apareix algunes vegades en el Rosselló, a la fi del S. XIV.

Com que està molt més difós en el domini castellà i allà es va estudiar a fons i detalladament dins l'article TURULATO del DCEC/DECH (v, esp. 704b24-57) ací podem acontentar-nos amb remetre-hi afegint-hi algunes dades catalanes i altres. A la Vall de Boí *tořól* és un pinyol de certes fruites, en particular els aranyons (Taüll, 1982). *AlcM* troba *torroll* 'pinyol de fruita' a l'adjacent vall de Barravés. En aqueixes i alguna localitat veïna, recollí Krüger (VKR VIII, 17) *tořól* en el sentit de piu o clavilla que travessa i subjecta els dos costats de l'ansa de l'esquella («der durch die beiden Schellenbogen-enden greifende Pflöck»). I l'assenyala, a continuació, per l'Alt Àragó, en la forma *tořulo*, *řúblo*; i en algun parlar basc, com *torroilo*. D'aquí a Benasc *torrollera* «pestillo o pasador con que se cierra la canaula o collar de madera que lleva el ganado: se ha trencau la torrollera de la milló canaula» (Ferraz, 103); «-- de la que pende la esquila; compuesto de un pedazo de cuerno o madera; -- este pasador tiene -- un agujero en el que se coloca un taquillo: el -- *turrullo*» (Ballarín, 498). En aquest sentit s'estén fins a les Paüls i Barravés (VKR VIII, 37).

Més antigament i més conegut, trobem fins ara, al Rosselló, un mot semblant i de significat comparable: avui *tiroll* «pal gros, bûche» (Grandó, *Miscel·lània Fabra*, p. 203), i *AlcM* en dóna una cita en les faules de Caseponce; però, desorientat per la vaga semblança dels mots, creu que vol dir un tió de cremar. Res de cremar ni de tió, sinó una mena de bastó o pal, com ens mostra Saisset: «Ès clar que aquí pot pas s'estar tota la nit, sempre sul punt d'estre escarpit! ('surrat, natjat') / Ja veu a blanquejar per l'ombra lo màneg d'una grossa escombra! / I sent a muntar pels carrers / com un bruig de *tirolls* i de pals semalers!» (*Perpiny.*, 81 = *Catal. d. R.*, 124). Jo mateix el vaig sentir, en el sentit figurat de 'beneit, tanoca': «és un *tirollàs* 'un beneitó', m'explicaren a St. Joan de Plade-Corts, on hi ha un home —afegiren— que per això li diuen *En Tiról* de sobrenom (ço que indicaria una o oberta), 1960.

Ara bé allà en trobo algunes dades en els docs. medievals aplegats per l'*InvLC*, però en la forma *toroll*, amb una o que el relliga amb el mot ribagorçà i aragonès: «400 quintals de lenya asolat [lleg. *asclat* o *asclad*?], c *toroyl* de mida» a. 1372, «huytanta quintals de lenya de *toroll*» a. 1375, «2 loces de ferra, 3 *torols*, 2 boyxes, un morter de péra» a. 1386; i, en un inv. d'un tintorer, «30 quintals de le<n>ya de *turoll*», a. 1387. Es comprèn que dissimilades les vocals, passant *toroll* a **teroll*, se n'hagi fet, després, *tiroll*, per tal com un objecte així pot servir per *tirar* per terra,

tirar d'una semal, un carretó etc. *Turull* a Lledó d'Empordà (*AlcM*) sembla regressió del diminutiu *torollet*.

Les dades castellanes, vastament esteses, des de Íxar i Ansó, almenys, fins al Bierzo, asturià central i àdhuc Galícia (veg. DECH, on cal corregir l'err. tip. VRom. en VKR VIII, 37 i VII, 62) mostren el mot amb més arrelament en aquests llenguatges occidentals, i allà particularment amb el sentit de canut, o de canó, corn o caragol que es fa servir per tocar a manera de botzina, cosa que comprova l'etim. onomatopèica *tu-ru-lu*. *Turulut* 'forat de l'orella del ruc' ribag. (*AlcM*). *Torrollera*, en efecte, també significa una llengüeta del flabiol, a l'Alta Ribagorça (*AlcM*, § 2). És possible que el nostre cognom *Turull* també s'hi relacioni, i d'altra banda pot haver-hi hagut contacte i influència per part del grup estudiat ací a TORELL, i també conegut en el Ross., en particular en el verb *torellar* 'tallar a torells': «in boscho ipsam fustam *torelar*, scapiar [sic o lleg. *scapsar*?] et bosqueyar usque ad punctum ponendi in linya» Prats de Molló, a. 1329.

DERIV.: *Atorrollar* [*atorrollar*: *aturullar*, *confundere*, *perturbare*, *atorrollat*], Belv., Lab., *DFab.*]: «lo bon secretari 'm rebé tot *aturullat*, tot disgustat. —Vegi, quina pena, avuy l'alcalde no ha vingut: ell que no falta may», NOller (*Notes de c.*, 169). Però certament en tot el català central és molt comú; i en el present tothom pronuncia *aturól*, rarament usat com a tr. (tanmateix, algun cop «no l'*atorollis*, pobre!»), molt més sovint refl. («de seguida s'*atorolla*»); en canvi els valencians diuen *atorullar* segons Valor-Giner (1950-55), i a Tort. i Maestr. *aturullar* (*BDC* III, 87), mall. «*aturullar* fam. confundir, dejar a alg. en términos que no sepa qué decir» (*DAMen.*, no *DFgra.*). O amb dissimilació *u-u* > *ə-u*: «Na Juana va i ve, *aturullada*, de s'armari a sa taula-tocador, executant puntualment ses ordres que amb precipitació li dóna sa senyora (habituada ja a ses exigències)», Coloma Rosselló (*Valdemossines*, 33.2f.).

En cast. *aturullar* «confundir o abatir a alg.» des del *DAut.* (com a «voz plebeya») i citant vagament una variant *atorrollar*, i documentada en els països americans i en autors dels Ss. XVIII i XIX. És versemblant que provingui del sentit de 'atronar amb el so del *turullo*'; tanmateix també s'hi pogué arribar des del de 'caragol d'enroscar' (<'estrènyer amb caragol', cast. *atornillar*), car de fet a Gandesa *atorrollar* és «cargolar» i *torrolla* s'hi localitza amb el sentit de «rosca» (Amades, *Excursions* III, 191), cf. andal. *terrojo* «clavija» *AlcVenceslada*.

En llengua d'oc vaig poder assenyalar ben poc d'aquesta família de mots, fora de formes com el bearnès *tourroulbà* 'gelar', que allà semblen més aviat derivar-se del bearn. *tourroulb* «verglas, glace», en aparença provinent de TORRÈRE, com sigui que en gascò *tourrà* ha pres el sentit de 'gelar'. Tanmateix sembla que deu haver-hi alguna cosa més, com sigui que el montpellerenc Jacques Roudil (1612-1684) usava s'*estourroulbà* (*s'estourroulba* rimant amb *s'espezoulba*) amb un sentit com 'estendre's', 'ajaçar-se', 'arrepapar-se' (*RLR* I, 254.4f.). *Atorrollament* [*aturru-*, *DAMen.*].